

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2009 BALANDŽIO 18 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 73 (16)

Pastabos pačiam sau

Kelias išminties link

Tai, kad apie savo šalį, kurioje Dievas lėmė gimti ir daryti gerus darbus, neretai atsiliepiame piktai ir nepalankiai, matyt, liudija apie giliai paslėptą nuoskaudos jausmą. Toji nuoskauda mažai ką turėtų su geografine padėtimi, su klimatu, su papročiais, su kultūra – matyt, kalčiausia čia vis dėlto yra istorija. Rašto draudimas, baudžiava, kolonijinė caro valdžios politika, tremtys ir kalėjimai, kalbos ir kultūros niekinimas. Sunku tokiomis sąlygomis išlikti išdidžiam.

Bet argi Lietuva neišliko išdidi?

Ar neturėjome knygnešių, „daraktorių“, Kudirkos ir Basanavičiaus, „Varpo“ ir „Aušros“, partizaninio pasipriešinimo ir tremties kankinių, tokių, kaip Adelė Dirsytė?.. (Apie ją šiame numeryje rašo kunigas Kęstutis Trimakas). Argi istorija mūsų nepamokė, kad tautos išdidumas ir pagarba sau gimsta ne iš nieko, o iš supratimo, kad tauta turi atsilaikyti, turi subręsti, tapti visavertė, mokėdama už tai nemenką kainą?..

Tai kodėl neretai mes pykstame ant savo šalies ir jos nevertiname?.. Kodėl ją niekiname, kodėl jos negerbiame?..

Galbūt todėl, kad Lietuva kaip valstybė gyvena dar paauglišką amžių. O paaugliai, kaip žinome, maištingi ir neprognozuojami, jiems svarbiau pati maišto idėja, nei tai, prieš ką tas maištas nukreiptas ir kokia jo prasmė. Paaugliui svarbiausia – šiandiena ir aplinka, kuri jį supa. Taigi sunku reikalauti iš jauno žmogaus išminties. Nes išmintis yra ne kas kita, kaip protas, patikrintas metų, įgijęs patirties, atsimenąs istorijos pamokas. Taigi sakyčiau, kad Lietuvos branda nemaža dalimi – praeityje. Ir labai apmaudu, kad net ir šiandien toji praeitis, iš kurios turėtume semtis išminties bei pagarbos valstybei ir žmogui, mus pasiekia neretai iškreipta, skleisdama sovietinio naktalino dulkes. Juk sovietmečiu niekas nemokė gerbti žmogaus – jis tebuvo galingos mašinos sraigtelis, niekas daugiau. O pilietiškumo ir patriotizmo sąvokos egzistavo veikiau kaip dirbtinės santvarkos klišės, o ne veikiantys dariniai.

Taigi paniekos mes išmokome iš sovietmečio. Užtat dabar turėtume mokytis pagarbos. Žvelgdami į savo praeitį, ir ypač – į asmenybes. O jų būta tiek daug ir tokių spalvingų, kad nepadarytų gėdos ir didelės šalies istorijai. Galbūt ne veltui švedų žurnalistas ir vertėjas Jonas Ohmanas taip susidomėjo Lietuvos pokariu ir partizaniniu pasipriešinimu, kad net dokumentinį filmą apie jį sukūrė. Anot Ohmano, pokario Lietuvos partizanų kovos – unikalūs reiškinys Europos istorijoje. Nepaprastai dramatiškas, įtemptas, sunkus, iškeliantis mažos tautos pasipriešinimo totalitarinei sistemai svarbą.

Kitas šio numerio straipsnis – A. Ruseckaitės „Davatkynas“. Sakyčiau, daugelį mano amžiaus skaitytojų jis tiesiog priblokš, nes davatkas visi buvom linkę – net ir dabar, veikiami pionieriško auklėjimo – laikyti tamsiomis bobelėmis, kurios iš neturėjimo ką veikti rezga antitarybinius planus. (J. Baltušis, talentingas sovietmečio rašytojas, viename savo kūrinyje pavaizdavo kleboną, kuris, pasiėmęs botagą, rugiapjūtės metu ėjo pliekti besimeldžiančių bažnyčioj „dykaduonių“ davatkų). Kad tai buvo darbščios ir išradingos, mylinčios ir savo artimam padedančios moterys, to meto literatūra nė iš tolo neužsiminė. Žinoma, stebėtis tuo neverta – tokie laikai buvo. Moterys, netapusios paklusniais sistemos sraigteliais, turėjo būti paniekintos, išjuoktos, apjuodintos, nuvertintos, ir galiausiai – užmirštos. Tačiau taip neatsitiko. Kodėl?.. Todėl, kad turėtume iš ko mokytis.

Užtat šiandien reikia sąžiningai pažvelgti į istoriją. Be pykčio, be išankstinių nuotaičių, pasiruošus sukrėtimui ir galbūt netgi kai kurių dalykų perkainojimui. Reikėtų suprasti savo „paaugliško“ amžiaus klaidas ir pamažu eiti išminties link.

Renata Šerelytė

Nijolė Miliauskaitė

Aldona Ruseckaitė. Pavasario diena

pavasario dienos
paprastos, mylimos, prarastos

šįmet ir vėl
pirmąkart mačiau gandrą
ne skrendant, o ne, žirgliojanč per lauką, nekoks
metams tai ženklas

o šįvakar
gegutė užklupo mane, užkukavo – prikyštės kišenėj
nė grašio

kad galėčiau
panardinti veidą
violetiniuos žaliuos
pavasari, tavo alyvų kvapuos, jų kekėse sunkią
laimę man dovanok

Kitame numeryje:

- Vytautas Balčiūnas. Kelrodžiai vilties angelai.
- Česlovas Grincevičius. Veidmainis.
- Gražina Mareckaitė. Metų laikai.

Redaguoja Aldona Žemaitytė aldaze@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Renata Šerelytė. Kelias išminties link.
- 2-as psl. Aldona Ruseckaitė. Davatkynas.
- 3-as psl. Renata Šerelytė. Kūrėjas, eksperimentuotojas, revizorius.
- 4-5as psl. Raimundas Lapas. Prisimenant Tomą Yakutį.
- 6-as psl. Kęstutis A. Trimakas. Adelės Dirsytės kelias (2).
- 7-as psl. Perpetua Dumšienė. „Dainavos“ pilietiškumo mokykla.
- 8-as psl. Audronė V. Škiudaitė. Apie užsienio lietuvių spaudą.

Davatkynas

ALDONA RUSECKAITĖ

Dabar mūsų Tėvynėje prasidėjo įdomus aiškinimasis – kas yra senmergė, koks jos statusas, laikraščiai bando išaiškinti vienišų moterų gyvenimą, vaizduojasi, jog apie jas viską žino... Mat prezidente gali tapti Dalia Grybauskaitė ir visiems labai neramu, kad ji neturės palydovo. Nemaniau, jog gyvenu vis dar tokioje primityvioje visuomenėje...

O buvo, pamanykite, kaip baisu, davatkų, davatkėlių laikai... Ir iš tikrųjų, kai rūpinomės, kad Naujasodžio km., Prienų raj. esantis *Davatkynas* įgautų muziejaus statusą – daugybė kultūros žmonių ir paveldo saugotojų siūlė sugalvoti kitą pavadinimą, nes šis esą turi nepatrauklų, paniekinantį atspalvį, tačiau pavyko, jog liktų *Davatkynas*, o po kelerių šios etnografinio paveldo vietovės veiklos metų, žmonės labai priprato prie pavadinimo, dabar jau kitaip net neišsivaizduoja.

Pradėsiu nuo *Davatkyno* istorijos, kuri tęsėsi visą šimtmetį. Pirmoji davatkėlė buvo Marijona Dabrišiūtė, atsisakiusi bernelio meilės ir pasirinkusi savotišką vienuolės kelią. Į tikrą vienuolyną įstoti neužteko turto įnašo, tad jos broliai nupirko Marijonai keletą arų smėlėtos žemės ir surentė 1895 m. nediduką namelį. Po kelerių metų atsirado ir daugiau moterų bei merginų, kurios norėjo čia gyventi, melstis, tarnauti Dievui ir žmonėms. Įsigydavo po truputį žemės, statėsi mažučius namelius tarsi celes, bet ne visada gyveno po vieną – kartais namelyje glausdavosi tiek, kiek tilpo lovų. Būdavo, jog giedoti Litaniją susirinkdavo net keturiolika gyventojų. Taip susiformavo savotiškas vienuolynas, tačiau tikrai ne tradicinis, nes skirtingais keliais susibėgo čion moterų gyvenimai: vienos iš didelio pamaldumo, norinčios būti vienuolėmis, kitos paženklintos kokios negalios, dar našlės ar vienišosios su vaikeliais... *Davatkyno* gyventojos užsiėmė labai įvairia veikla. Kaip tik tuo metu buvo kuriama Šilavoto parapija, aktyvus kunigas Antanas Radušis ėmėsi statyti naują bažnyčią (prieš tai buvo koplyčia) ir apsodinti pušimis smėlio pustomus kalnelius. 1902 m. bažnyčia buvo pastatyta. Davatkėlės kasdien ėjo melstis, tvarkė, prižiūrėjo Dievo namus, mokė vaikus rašto, slaugė kaimuose ligonius, priglobdavo našlaičius, verpė, mezgė, pas ūkininkus ėjo dirbti lauko darbų – žodžiu, jos pačios užsidirbdavo duonai, kaimuose buvo gerbiamos ir vadinamos *davatkėlėmis*, nes iš jų gyvenimo pavyzdžio sklido tikra katalikiška meilė. Dar buvo vienas labai svarbus jų uždavinys – parengti vaikus Pirmajai Šv. Komunijai. Čia jau ir aš turiu asmeninės patirties, nes užaugau ir baigiau vidurinę mokyklą tuose kraštuose. Tad būdami dar pradinukai po pamokų visu būriu lėkdavome pakalnėn iš Šilavoto miestelio pas davatkėles. Mes, vaikai, juk nesupratome, kad tamsiais tarybiniais laikais tai gana pavojinga veikla, tačiau davatkėlė Onutė labai pamilome, iki šiol ją laikau savotiška tikybos mokytoja, ji buvo lygtinai nu-teista, šventieji mokymai uždrausti, tuomet ji poterių vaikus mokydavo paslapčiomis miške. Beje, pokario metais davatkėlės slėpė žmones nuo Sibiro.

Taip pralėkė dvidešimtas amžius, davatkėlės iškeliavdavo pas Dievulį, naujų jau nebeapsigvendavo, paskutinioji Ona Mioldažytė mirė 1999 m. Savo giminaičiams ji sakydavo – kad tik tie mūsų nameliai, kad ta brangi pakalnėlės aplinka neapeitų dilgėlėmis...

Neapėjo. Nameliai neliko be priežiūros. Juos paveldėjo Marija Dabrišiūtė-Lincevičienė ir jos vyras Kostas. Paveldėjimas labai simboliškas – Marijos tėvelio teta ir buvo *Davatkyno* įkūrėja. Lincevičiai pasiryžo puoselėti ir saugoti šią unikalią, etnografiškai svarbią ir gana retą Lietuvoje vietą. Lincevičienė išsaugojo daug ką iš *Davatkyno* buities, iš davatkėlių gyvenimo: daiktų, jų aprangos, šventųjų paveikslų, kryželių, rožinių, knygų,

Autorės nuotrauka

nuotraukų. Sutvarkius išlikusius memorialinius daiktus, kilo mintis rinkti senuosius to krašto buitius, namų apyvokos rakandus, įrankius, audinius, paveikslus bei kitokius etnografinius eksponatus, vaikščioti po kaimus, užrašyti prisiminimus. Jau surinkta per 2,000 eksponatų ir šis darbas tęsiamas toliau.

Surinktos vertybės įdomiai eksponuojamos. Viename namelyje įrengta memorialioji, autentišką davatkėlių gyvenimą atspindinti ekspozicija. Kitame – jų (ir ne tik jų) darbo įrankiai: verpimo ratelis, linų brauktuvės, staklės, pilna skrynja puikiausių siuvinėjų, moteriškų skarelėlių. Atstatytoje pašiūrėje – vyriškieji ūkio įrankiai, surinkti iš aplinkinių kaimų. Gražiai sutvarkyti rūšiai, malkinės, pastatytas mažutis tvartukas, kuriame yra rengiamos įvairios parodos. Davatkėlės labai mylėjo gėles, daug jų augino, tad Lincevičienė su savo jau suaugusiais vaikais – Viktorija ir Petru, su bičiulėmis mokytojoms, pavasariais kapsto nederlingą žemę ir sodina augalus. Iki vėlyvo rudens žėri senoviškų gėlių margaspalviai žiedai. Beje, Marijos brolis yra poetas, Poezijos pavasario laureatas Gintautas Dabrišius, kuris kartais čia užsideda ir rašo eilėraščius – sako, visada pagauna įkvėpimas.

Kai Lincevičiai, padedami giminaičių, bičiulių, Šilavoto pagrindinės mokyklos buvusio direktoriaus Jono Mikučiausko ir jo žmonos istorikės Reginos, mokytojų lituanisčių Danutės Dainienės, Virginijos Maščinskienės (dabar Prienų krašto muziejaus direktorė), kunigo Ričardo Kmito, girininko Vidmanto Dereškevičiaus ir kitų pagalbinių atkūrė *Davatkyną*, o šeiminiškai pradėjo priiminėti pirmuosius lankytojus, visi supratome, jog ši istorinį paveldą reikia saugoti padedant valstybei – viena šeima iš kuklių santaupų nepajėgi viską aprėpti. Važiavo atsakingi Kultūros ministerijos darbuotojai Irena Seliukaitė, Romanas Senapėdis, profesorius Libertas Klimka, stebėjosi Prienų valdžia, jog tokį objektą rajone beturi. Ir taip visų bendromis pastangomis ir supratimu 2007 m. *Davatkynas* tapo Prienų krašto muziejaus padaliniu su vienu oficialiu etatu, o Marija Lincevičienė, Marijampolės kolegijos studentė, buvo paskirta darbuotoja. Viena keliuose asmenyse – ir prižiūrėtoja, ir ekskursijų vadovė, ir renginių organizatorė.

Jau nuo 2004 metų *Davatkyn* pradėjo vykdyti aktyvus kultūrinis gyvenimas, sukurtos tradicijos. Nemažai metų davatkėlių namučiuose vasarodavo garsus dailininkas Alfonsas Vilpišauskas. Jis ne tik pats sodriomis spalvomis paveiksluose įamžino šios sakralios vietos aplinką, bet sugalvojo rengti čionai dailininkų plenerus. Atvažiuoja menininkai iš Kauno, Vilniaus, savaitėlę tapo, o paskui surengia parodą – sukabina spalvingus darbus ant pilkų namelių sienų. Didžiulė edukacinė nauda: bendruomenės gyventojai mato, kaip gimsta paveikslai, bando juos suprasti, įvertinti, o kokios pamo-

kos vaikams, jaunimui. 2009 metų vasarą vyks šeštasis pleneras. Jau kelinti metai į vaizdingas *Davatkyno* erdves užsuka Poezijos pavasario paukštė, poetams svečiuotis labai patinka, jie domisi aplinka, specifika, keistoku, bet įdomiu paveldu. Per Poezijos pavasario renginius kartu su lietuviais vienoje grupėje būna ir užsieniečių poetų – jiems tai egzotiška aplinka, jie stebisi, jog dar Lietuvoje esama tokių vietų... Gegužės mėnesį, kai pasaulis švenčia Tarptautinę muziejų dieną, į *Davatkyną* atvažiuoja Alytaus „Dainavos“ vidurinės mokyklos mokytojai, paruošę kokį nors vaidinimą pagal lietuvių klasikų. Jiems dekoracijų nereikia, veiktumas vyksta autentiškoje etnografinėje aplinkoje.

Vyksta *Davatkyn* ir daugiau visokių suėjimų, švenčių, bendruomenės susitikimų. Į visus renginius žmonės renkasi labai aktyviai, neužtenka suolelių, tenka įsikurti tiesiog ant žolės. Dažnai į *Davatkyną* atbėga Šilavoto pagrindinės mokyklos mokiniai, atvažiuoja vaikai iš kitų vietovių – vyksta edukacinės programos, supažindinama su etnografiniais daiktais, bažnytinėmis relikvijomis, kilnojamoju ir nekilnojamoju kultūros paveldu.

Per visus renginius, šventes M. Lincevičienė parengia parodą iš sukauptų eksponatų, sugalvodama ką nors įdomaus: pvz., ant pinučių tvoros eksponuoja Šilavoto apylinkių moterų austus užtiesalus, ant skalbinių virvelės – senąsias skareles, ant namelių sienų – šventuosius paveikslus (pastarieji buvo eksponuoti ir Birštono sakraliniame muziejuje).

Dar vienas įdomus įvykis buvo 2006 metais. M. ir K. Lincevičiai kelerius metus brandino idėją – sukurti Davatkėlių takutį. Mat *Davatkynas* yra paslaptingoje pakalnėlėje, moterėlės kiekvieną rytą eidavo į bažnyčią prieš kalną, paskui į pakalnę, maždaug vienas kilometras, ir jau miestelyje. Dabar prie takučio ošia senas gražus pušynas. Pagerbiant davatkėlių atminimą, buvo paprašyta tautodailininkų, kad išdrožtų šventųjų moterų skulptūreles. Kai M. Lincevičienė patyrinėjo, kokie dažniausi buvo davatkėlių vardai – paaiškėjo, jog Onos, Marijos, Magdalenos. Prienietis Kęstutis Grigonis su savo pagalbinkais išdrožė nedidukes šventąsias: Oną, Magdalėną, Veroniką, Kotryną (ji yra Šilavoto bažnyčios altoriuje) ir Švenčiausiąją Jėzaus Širdį (taip pavadinta Šilavoto bažnyčia). Šventosios ir Širdis buvo „apgyvendintos“ koplytėlėse ir pritvirtintos prie pušų kamienų, o takelio pradžioje „atsistojo“ Švenčiausiosios Mergelės Marijos skulptūra. Tad lankytojai į *Davatkyną* dabar ateina Davatkėlių takučiu, grožėdamiesi šventųjų skulptūromis, įgaudami dvasinio susikaupimo, šviesios rimties.

Davatkynas Lietuvoje jau garsus, daug kas jį žino, vasaromis iš visos Lietuvos lankosi ekskursijos, atvažiuoja pavieniai žmonės, atveža savo svečius iš užsienio. Kartais netgi truputį neramu, ar sugebėsime išsaugoti šios ypatingos vietovės švėtėjimą... □

KŪRĖJAS, EKSPERIMENTUOTOJAS, REVIZORIUS

RENATA ŠERELYTĖ

Pažintis su Lietuvos Nacionalinės premijos laureatu Deimantu Narkevičiumi

Trumpai apie jį:

D. Narkevičius gimė 1964 m. Utenoje. 1977 m. atvyko gyventi į Vilnių. Dailės institute (dabar – Akademija) baigė skulptūros studijas. 1992 m. išvyko į Londoną. 1997 m. buvo pakviestas į bienalę „Manifesta 2“ Liuksemburge. 2001 m. atstovavo Lietuvai 49-ojoje Venecijos bienalėje. Tais pačiais metais pradėjo bendradarbiauti su Paryžiaus galerija „gb agency“ ir Briuselio „Jan Mot galerija“. 2003 m. vėl pakviestas į Veneciją dalyvauti bendroje parodoje.

2007 m. D. Narkevičius dalyvavo Miunsterio skulptūrų projekte ir trečiąjį kartą – Venecijos bienalėje. Autorines parodas yra surengęs Vienos „Secesione“ (Austrija), Budapešte (Vengrija). 2008 m. Amsterdame už kūrybą D. Narkevičiui įteiktas vienas garbingiausių – Vincento van Gogho – apdovanojimas, o šiais metais – Lietuvos Nacionalinė literatūros ir meno premija. Publikacijų apie jį pasirodė „Le Monde“, „Art Forum“, „Frieze“ ir net prancūziškame „Vogue“.

Iš D. Narkevičiaus filmo „Aplankant Soliarį“.

Deimantas Narkevičius laikomas vienu labiausiai tarptautinėje vizualiojo meno scenoje žinomų mūsų šalies menininkų. Jo kūrybos objektas – Lietuvos modernizavimas ir sovietinės sąmonės dekonstrukcija. Menininkas kuria videofilmus ir skulptūras. Bene labiausiai meno mėgėjų sąmonėje įsitvirtino 1994-aisiais D. Narkevičiaus sukurtas darbas „Per ilgai ant paaukštino“ – du juodi, druskos pripildyti batai. Neretas žiūrovas tada klausė, ar daug talento ir proto reikia sukurti tokių kūrinių. Menininkas šmaikščiai atsakė, kad gal ir nereikia, bet kodėl tada niekas tokio kūrinių nesukūrė.

Pradėjęs kūrybinį savo kelią ironiškai perkuriama būties daiktai (kėdė su styrančia šuke, į kelias dalis supjaustyta ir vėl sudėta spinta), vėliau D. Narkevičius pasuko vaizdo meno kryptimi. Ir ėmė kurti kino instaliacijas, skirtas rodyti muziejuose ir galerijose. Per dešimtį pastarųjų metų menininkas sukūrė 14 filmų: pradėdamas „Europa 54 54 – 25 19“, „Istorija“, „Lietuvos energija“ ir baigiant „Nesprogusios bombos efektu“, „Aplankant Soliarį“. Pastarajame filme aktorius Donatas Banionis vėl pasirodo Chriso Kelvino vaidmenyje daugiau nei po keturiasdešimties metų po A. Tar-

Per ilgai ant paaukštino.

kovskio „Soliaris“. Vizualizuodamas Soliaris peizažą, D. Narkevičius panaudojo fotografijų seriją, padarytą Anapoje 1905 m. simbolisto tapytojo ir kompozitoriaus M. K. Čiurlionio.

Čiurlionio darbams, pasak Narkevičiaus, būdingas specifinis erdvės pojūtis, kuriantis begalinės platybės ir beribio laiko išpūdį, todėl nuotraukos įgauna kosminės vizijos ir gilaus vidinio susikaupimo išpūdį.

Menininkas naudoja skirtingus kino formatus, įterpia fotografiją, archyvinę filmuotą medžiagą. Svarbus Narkevičiaus filmų elementas – veikėjo pasakojimas. Galima teigti, kad menininkas eksperimentuoja interviu žanru, nors pats ir lieka nematomas. Jo filmai – tai sužetą turinčios kino juostos, montuojamos koliažo principu, jose sąmoningai painiojami faktai ir fikcija. Pasak menininko, daugelio jo filmų tema – Lietuvos modernizavimas. Jam įdomu ieškoti praeityje, kaip pats yra išsitaręs, „modernybės pažadų likučių, jų sklaidos dabartyje“. Paklaustas, ar ateityje kurtų ilgesnio metražo – galbūt net vaidybinius – filmus, Narkevičius kiek sudvejoja. Kino kūrimas, anot jo, yra ne tik iššūkis vienam žmogui, tai – kolektyvinė veikla. Taigi filmo kūrimo aistra turėtų degti ir kiti. O ar taip bus – sunku pasakyti, nes lietuvišką vaidybinių kiną dabar ištikusi krizė.

Gera žinoma tarptautinėje meno erdvėje ir gyvendamas daugiau Londone ir Paryžiuje, nei būdamas Lietuvoje, Narkevičius – gana kosmopolitiškas menininkas. Galbūt ir pats vizualusis menas toks – kosmopolitiškas?.. Ir galbūt ne visiems priimtinas, suprantamas?.. Įdomiausia tai, kad Narkevičius, priskiriamas „šiuolaikinio“ meno atstovų sričiai, pats neskirto meno nei į šiuolaikinį, nei į nešiuolaikinį. Pasak jo, menas yra arba jo nėra. O viename interviu prisipažino, kad, pavyzdžiui, Čiurlionis jam yra labai šiuolaikiškas menininkas. Paryžiuje, Musee d'Orsay, vaikščiodamas po parodą, skirtą vėlyvajam simbolizmui, ir priejęs salę, skirtą Čiurlioniui, dailininkas sakė, kad jį apėmė toks jausmas, lyg Lietuvos futbolo rinktinė būtų įmušusi į prancūzų vartus. Vadinasi, Čiurlionis jau nuo pat pradžių buvo įpintas į ankstyvąją Europos modernybės raidą. Svarbiausia – būti kitokiam, įdomiam, savitam...

Kalbėdamas apie sudėtingą meno kaitą Lietuvoje ir menininkų raišką tarptautinėje arenoje, Narkevičius visuomet pabrėžia, kad reikia kratyti „posovietinio menininko“ stereotipo ir jo neekspluatuoti (jį patį, važinėjant po Vakarų, šis stereotipas labai nervindavo). Tai savotiška kultūrinė spekuliacija, niekam nenaudingas egzotizmas. Kultūrinis sovietinių metų palikimas turi būti pervertintas iš naujo – tai, pasak Narkevičiaus, ir yra jo uždavinys. Tos patirties reflektavimo esama naujausioje Narkevičiaus parodoje

„Kartą 20 amžiuje“ Berlyne – ir, kaip pats autorius mano, refleksijos nėra vietinės, veikiau – universalios, nes reflektuoja tam tikrus XX a. įvykius, kurie daro įtaką ir šiandienai.

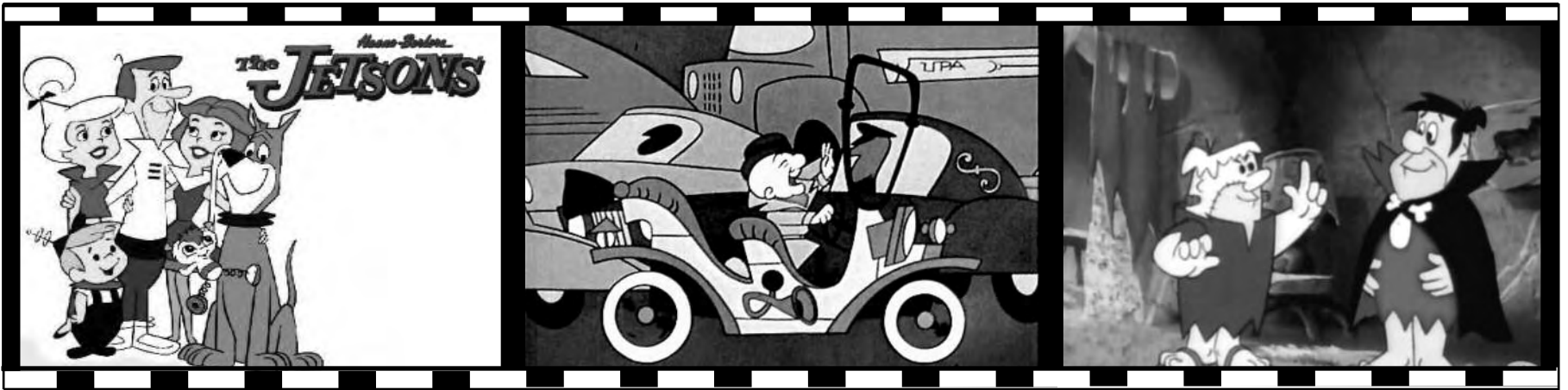
Paklaustas, ar jis ne per jaunas Nacionalinei premijai, o Van Gogho premijai – ne per kuklus kaip lietuvis, mažos šalies atstovas, Narkevičius atsako, kad menininkui svarbiausia – kad jį pastebėtų jo kūrybinių jėgų žydėjime, o ne teiktų premiją senatvėje, „už viso gyvenimo nuopelnus“. Be to, ir kuklumas čia niekuo dėtas. Lietuvių mene, pasak menininko, egzistuoja anarchistinis užkratas (J. Mekas, J. Mačiūnas), ir jis – gana stiprus, jo atžvilgiu lenkiame ne vieną kitą tautą. Puikus pastarųjų metų kūrybos įvertinimas D. Narkevičiui tikrai leidžia sakyti: „Gavau viską, apie ką tik galėjau svajoti“. Nepamirškime ir kolekcijų, į kurias nukeliavo Narkevičiaus darbai: Oslo nacionalinis muziejus, Prancūzijos nacionalinė kolekcija. Vėliau menininko kūrinių išgijo ir privatūs asmenys, vienas iš jų – garsiojo dailininko Picasso sūnus.

Interviu metu paklaustas, ar smagu žinoti, kad jo darbai – vienoje kolekcijoje su Picasso darbais, Narkevičius sutinka, kad smagu. Anot jo, žinojimas, kad pasaulis – visai čia pat, atėjo iš Londono. Tačiau kai jo pasiteirauja, kaip menininkas jaučiasi, „sėkmingai įsiveržęs“ į tarptautinę meno areną, Narkevičius teigia, kad ne jis, o mes visi – lietuviai – jau įsiveržėme į tą meno erdvę. Kadangi politiškai esame integruoti į Europos Sąjungą, tai ir gyvename europinėje erdvėje. Tik, žinoma, niekas išskėstomis rankomis čia mūsų nelaukia, nes kultūrinė konkurencija – baisi.

O Lietuvoje, pasak menininko, labai svarbu padaryti XX a. reviziją – peržiūrėti, kurios idėjos buvo įdomios, kurie kūriniai – verti dėmesio. Ir taip eiti nuo dešimtmečio prie dešimtmečio, kritiškai juos išnagrinėjant, žiūrint, koks buvo jų palikimas. Tokia XX a. revizija įvertintų iškiliausius lietuvių menininkus – būtent detali revizija, o ne vertinimai, kuriuos kažkas kažkada pateikė. Tačiau kai Narkevičius pasiūlo, kad šią reviziją atliktų tarptautiniai ekspertai, tai imi žmogus ir suabejoji šios reiklios ir principingos revizijos tikslingumu ir revizorių kompetencija. Menas juk – ne prekybos bazė. Gražiausia ir mįslingiausia jame tai, kas nepasiduoda reikiamam įvertinimui. Galima pacituoti netgi teiginį, kad menas – tai klaida. O klaidos, kaip žinome, revizuojant labai griežtai įvertinamos... Taigi sakyčiau, kad įdomaus ir pripažinto menininko mintys apie reviziją – originalios, bet vargu ar įvykdomos.

Kadangi menininkas yra išsitaręs, kad sėkmė jam – kaip narkotikas, matyt, vertėtų palinkėti savotiško saiko. O galbūt – netgi abstinencijos. Tai irgi nemažas iššūkis talentui – ne tik revizija. □

Prisimenant Tomą Yakutį

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS

Šiandieninė mano tema – apie vieno lietuvių indėlį į JAV kinematografiją. Jis ne vienintelis šioje srityje: buvo ir vaidinančių, ir režisuojančių, netrūko muzikos redaktorių, scenografų, kino operatorių. Tačiau kaip animacinių filmų autorius bene ryškiausia lietuviška figūra buvo Tom Yakutis (Tomas Jakutis) – dailininkas, režisierius, scenaristas.

Šių metų kovo 20 d. jis būtų atšventęs savo garbingą 80-metį. Deja, Yakutis pasitraukė iš Gyvenimo ekrano 2002 m. sausio 25 d.

Gyvenimo pradžia – Čikagoje...

Gimė netoli Čikagos – Waukegane 1929 m. kovo 20 d. Anuomet Waukegane gyveno daug lietuvių. Jie turėjo savo bažnyčia, veikė nemažai organizacijų. Yakučių šeimoje augo keturi vaikai: Michael, Alexander, Cecilia ir Tom. Kai neseniai paklausiau Kiki (tai mažybinis Tom sesers Cecilijos vardas), ar namuose buvo kalbama lietuviškai, jos atsakymas buvo trumpas ir nelabai malonus: „Hell – no“. Bet, regis, Tom niekada neslėpė savo kilmės. Jis net ir Lietuvoje lankėsi, pagaliau pašarvotas buvo Šv. Kazimiero lietuvių bažnyčioje Los Angeles, kur visos laidotuvių pamaldos vyko lietuviškai. Tarp Tom artimųjų buvo garsių lietuvių: jo teta Marijona Rakauskaitė, nuo 1923 m. dainavusi Kauno Valstybiniame teatre ir sukūrusi išsimintinus Madam Butterfly, Lizos, Veneros, Rachilės, Neddos, Amelijos, Gražinos vaidmenis, Amerikoje taip pat buvo aktyvi lietuvių kultūrininkė. Tom pusseserė – Elena Baltrušaitienė, Čikagos lietuvių operos inciatoriaus Vlado Baltrušaičio našlė (dabar gyvenanti Vilniuje). Jis pats buvo auklėjamas katalikiškoje aplinkoje. Tom lankė St. Bede's akademiją, kurioje dėstė jo dėdė kun. Simon ir kur jam labai patiko. Akivaizdu, kad Tom buvo smalsus ir nesibaidė mokslų.

...tačiau paviliojo Kalifornijos saulutė!

Į šiltesnius kraštus Tom drauge su motina ir seserimi pakėlė sparnus 1943-aisiais. Apsigyveno Glendale, Kalifornijoje. Ten lankė Herbert Hoover gimnaziją, vėliau Glendale koledžą ir School of Allied Arts. Pabuvojo ir karo mokykloje – 22nd Infantry Regiment N.C.O. Academy. Tačiau visą laiką jautė, kad jo pašaukimas – tapti karikatūristu, komiksų kūrėju. Tom baigė Los Angeles Choinard meno institutą.

Kažkada, tyrinėdamas Amerikos lietuvių įnašą į JAV kinematografiją, susisiečiau su T. Yakučiu, klausdamas, kaip jis atsidūrė kine. Štai ką maždaug prieš 30 metų jis man parašė: „Kai baigėsi mano 'karjera' kariuomenėje, nežinojau kur pasukti. Mano buvę dėstytojai Choinard meno institute Don Graham ir Bill Justice patarė išklausti porą klasių Disnėjaus kino studijoje. Už poros savaitių vienas iš studijos bendradarbių Bruce Bushman surado man darbą maketavimo skyriuje. Dirbau kuriant telelaidas 'Man in Flight' ir 'Your Friend the Atom'. Mane 'mėtė' nuo televizijos prie leidybos ir atgal. Teko dirbti ir 'Mickey Club' žurnale. Taip pat turėjau progos prisidėti prie pilnametražio Disnėjaus filmo 'Mieganti gražuolė', tačiau, prisipažinsiu, mano pavardė pirmąsyk sužibėjo ekrane, kai pasirodė 'Mars' bei 'Magic Highway' filmai... Pabuvojau ir Larry Harmon studijoje. Kiek sumaketavau 'Bozo the Clown' epizodų – nenoriu nė prisiminti. Buvau pavaldus Jerry Hathcock. Kaip ten bebūtų, tai buvo ne klouno, o rimta kūrybinė pamoka. Klajojau visur. Art Scott Productions

dirbau tarsi konvejeris – per 31 savaitę sukūriau net trisdešimt 3–6 minučių trukmės animacinių filmukų. Iš ten nukakau pas J. Ward, kur maketuodavau 'Fractured Fairy Tales' bei 'Aesop's Fables'. Paskui pakliuvau į UPA studiją. Ten Clyde Geronimi sumaketavau paskutinį „Mr. Magoo“ epizodą 'I was a teenage Magoo'. Nemažai darbų atlikau kaip laisvai samdomas menininkas. Kurdavau audiovizualines programas panaudodamas skaidres, na ir prikišdavau savo pirštus prie reklamų iliustravimo...“

Kinas – galingas ir stebuklingas!

Sunku suskaičiuoti, kiek valandų, dienų, metų, praleista prie braižymo lentos, kuriant tuos tūkstančius atmintinų eskizų Holivudo kinui ir televizijai. Sąrašas būtų labai ilgas ir išpūdingas. Tom Yakučio ryškūs kūrybiniai pėdsakai palikti žinomiausiuose studijose: Disnėjaus, UPA, Mellowtoons, Larry Harmon Productions, Warner Brothers, DePatie – Freleng/ UnitedArtists, Marvel, Universal, Bill Melendez ir kt.

Tom kažkada prisipažinęs, kad visai kitokią, unikalią, aplinką jis atrado dirbdamas DePatie/Freleng studijoje: „Ten kurdavau, maketuodavau, spalvindavau 'The Inspector' seriją, na, ir šiaip atlikdavau visokius pasitaikiusius darbelius. Apsiburnodavau ir su savininku Fritz, nes jis širdyje juto, jog jeigu jo samdiniai nesiginčija, vadinasi, jie nevertina jo, kaip viršininko, dėmesio“.

„Tiesa, – prisitarė Yakutis, – pasidaviau avantiūrai ir įsidarbinau paskaitininku Vašingtono valstijos universiteto medicinos mokyklos ginekologijos fakultete. Po to nusibasčiau į Perdue – į Indianos universiteto medicinos mokyklą, kurioje kūriau įvairias audiovizualines mokomąsias programas. Akademinis gyvenimas ir gydytojų šnektą mane pribaižė, ir po aštuonerių metų sugrįžau į Holivudą, kur, anot mano žmonos, 'mokama elgtis su džentelmenais'... Ten pas Fritzą toliau dariau tai, ką gerai mokėjau – maketuodavau, piešdavau, taip pat pradėjau režisuoti pusvalandinės trukmės laidas. Viena jų laimėjo 'Emmy'... (prestižinis apdovanojimas Yakučiui buvo įteiktas 1977 m. už „ABC After School Special“ režisūrą).

Jis pagimdė daug „vaikų“

Yakutis pasidarbavo visose animacinių filmų kūrimo srityse. Jis paragavo visko: maketavimo ir dažymo, piešimo ir scenarijų rašymo, net muzikinio takelio redagavimo (1979 m. „Casper's First Christmas“). Jeigu apžvelgtume JAV animacinių filmų aukso fondą, tai matytume, kad daugelio jų titruose figūruoja ir mūsų straipsnio herojus Tom. Kas iš „Draugo“ skaitytojų neatsimena legendinės šmaikščiosios rožinės panteros iš 1969 m. telelaidos „The Pink Panther Show“? Tai Yakučio kūrybinis šedevriukas. O Charles Schultzo „Peanuts“ gerbėjai, be abejo, matė nepakartojamus „It's Arbor Day, Charlie Brown“ (1976 m.), „Race for your Life, Charlie Brown“ (1977 m.) ir „What a Nightmare, Charlie Brown“ (1978 m.)... Šie pusvalandiniai televizijos filmukai dar ir dabar rodomi įvairiomis progomis ir yra laukiami visų žiūrovų – nuo jaunų „pipsų“ iki žilagalvių Schultzo bendraamžių. O prie šių po visą pasaulį pasklidusių personažų kūrimo prisidėjo ir mūsų tėvy-

Gintauto Vėžio ekslibrisai

Rinkinio pristatymas Newberry bibliotekoje Čikagoje

GIEDRIUS SUBAČIUS

Kovo 31 dieną Newberry bibliotekoje įvyko Gintauto Vėžio ekslibrisų rinkinio pristatymas. Gintautas Vėžys – Čikagoje žinomas knygų mylėtojas, Algimanto Mackaus knygų leidybos fondo vadovas, išleidęs per 100 lietuviškų knygų Čikagoje. Be turtingos namų bibliotekos, Gintautas Vėžys buvo surinkęs ir didžiulį lietuviškų ekslibrisų rinkinį, taip pat ekslibrisų parodų katalogų, knygų apie lietuviškus ekslibrisus, jų autorius. Pernai rudenį Gintauto Vėžio žmona Lakštuonė Vėžienė ir dukra Vaiva Vėžys nusprendė padovanoti Gintauto Vėžio paliktą rinkinį Newberry bibliotekai. Sunku būtų ir įsivaizduoti tinkamesnę vietą. Newberry biblioteka garsi istorinių knygų rinkiniais. Be kita ko, ji turi daug svarbių istorinių lietuviškų knygų: pavyzdžiui, galima paminėti 1653 m. Danieliaus Kleino pirmąją lietuvių kalbos gramatiką – tai vienintelis egzempliorius, žinomas mūsų planetos vakarų pusrutulyje. Europoje irgi teišlikę keli to leidinio egzemplioriai. Newberry biblioteka renka spaudinius ir kitą medžiagą, susijusią su spaudos istorija. Ekslibrisai – žanras, labai artimai susijęs su spaudos istorija, tiesiogiai atitinkantis bibliotekos rinkinių prioritetus.

Newberry rinkinių papildymu džiaugėsi bibliotekos prezidentas David Spadafora, retų knygų ir rinkinių kuratorius Paul Saenger. Gintauto Vėžio rinkinį pristatė spaudos istorijos kuratorius, be kita ko, lietuvių draugas ir lietuvių kultūros rėmėjas, puikus lietuvių rinkinių žinovas Paul Gehl. Jis įvertino Gintauto Vėžio rinkinį kaip išskirtinį. Newberry biblioteka turi daug knygos nuosavybės ženklų istoriją liudijančių dokumentų, knygų, leidinių, ekslibrisų. Gintauto Vėžio lietuviškas rinkinys išsiskiria tuo, kad dabar jis – pats didžiausias vienos šalies ir tautos ekslibrisų rinkinys Newberry bibliotekoje. Su

Prie Gintauto Vėžio ekslibrisų. Iš kairės: Paul Gehl, Vaiva Vėžys, Lakštuonė Vėžienė, Vaivos vyras David Masopust.

Lietuva susijusių ekslibrisų Gintauto Vėžio rinkinyje yra per keturis tūkstančius (neįskaitant dubletų), dar apie tūkstantį – estų ir latvių. Dabar Newberry bibliotekos skaitytojai geriausiai galės pažinti ekslibriso – mažojo spaudos žanro – istoriją būtent lietuviškų Gintauto Vėžio ekslibrisų dėka.

Po oficialaus pristatymo Paul Gehl rodė atskirus Gintauto Vėžio rinkinio ekslibrisus, besidomintiems aiškino ekslibriso istoriją. Tai mažosios spaudos žanras, dėl smulkumo ne visada lengvai atspausdinamas. Pasak Paul Gehl, ekslibrisams

spausdinti buvo vartojamos kuo įvairiausios spaudos technikos. Ir Gintauto Vėžio rinkinys yra puikus tos įvairovės pavyzdys. Be kita ko, Gintauto Vėžio rinkinio pristatyme dalyvavo ir vienas iš lietuviškų ekslibrisų autorių – Vytautas Virkau. Gintautas Vėžys buvo surinkęs nemažai Vytauto Virkau spausdintų ekslibrisų ir dabar jie pateko į Newberry rinkinius kartu su Gintauto Vėžio kolekcija.

Neperdėsime sakydami, kad lietuvių kultūra Newberry bibliotekoje jaučiasi kaip namie. Ji ten visada laukiama ir kruopščiai globojama. □

Atkelta iš 4 psl.

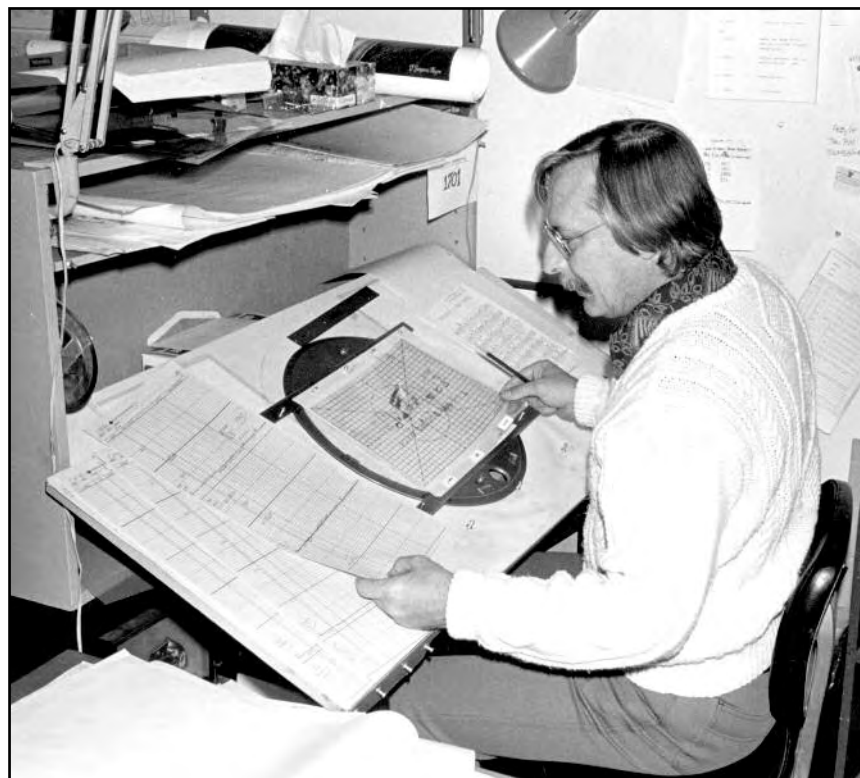
nainis, Amerikos lietuvis Tom Yakutis! Jo vardas yra neatskiriamai susijęs ir su populiariaisiais „The Flintstones Meet Rockula and Frankenstone“ (1979 m.) bei „The Flintstone Comedy Show“ (1980 m.) – čia Yakutis pasireiškė kaip scenaristas („story director“). Paskutinis jo kūrybinis darbas – irgi kaip scenaristo – buvo „The Jetsons“ (1985 m.).

Ir visa tai, kas yra gražu, yra gražu...

Tom buvo didelis gamtos ir gyvūnų mylėtojas. Tik atvykęs į saulėtąją Kaliforniją, jis susirado darbą stručių ūkyje Arroyo Seco regione. Visą gyvenimą domėjosi sodininkyste. Augino orchidėjas. Mėgo tapyti gamtovaizdžius. Jų nemažai sukūrė savo viešnagės Lietuvoje metu. Kartu su seserimi Kiki Yakutis-Shappell bei dukterėčia Annie Yakutis suruošė savo kūrybos parodą 1999 m. spalio mėn. Grossman galerijoje Los Angeles.

Yakutis mėgo operas (gal tai paveldėta iš tetos Marijonos Rakauskaitės), labai mylėjo savo taksiuką vardu „Shadow“, neatsisakydavo alaus skardinės, o juolab airiško viskio. Jis buvo nepaprastai tolerantiškas ir kuklus. Statė sau paminklą, kurdamas animacinius herojus – t.y. gyvendamas, dirbdamas, būdamas. Jo paskutinis noras: kad po mirties būtų sudegintas, o pelenai paleisti pavėjui.

Tom žmona Dora Nara buvo ne tik jo gyvenimo, bet ir kūrybos palydovė. Daugelį metų ji dirbo šalia savo vyro, tikrindavo nuspalvintus multiplikacinių filmų maketus Warner Brother bei Hanna – Barbera kino studijuose.

Prieš keletą dienų telefonu Tom dukterėčia Annie pasakė, kad jos dėdė nuo pat mažens norėjo tapti karikatūristu – „cartoonist“ – ir visą savo gyvenimą buvo dėl to laimingas. Jis nesikuklino, garsiai išpažindamas savo meilę (aišku – po žmonos Doros) ir trims moterims: JAV prezidento Rooseveltto žmonai Eleonorai, pirmajai „kulinarijos ledi“, virimo pamokų televizijos ekrane pradininkei legendinei Julia Child bei Olive Oyl, jo paties daugybę kartų piešto herojaus jūreivio Popeye draugei... □

Adelės Dirsytės kelias

Mintys Adelės Dirsytės 100-jo gimtadienio sukakčiai

Kovodama už žmogaus kilnumą, ši Sibiro kankinė praskynė kelią į Gėrį kitiems ir savo tautai. Ar tauta pasinaudos jos auka, pelnyta Dangaus pagalba?

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS

Tęsinys. Pradžia Nr. 16

Palyginimas su Edita Stein

Norėčiau palyginti Dirsytę su šventąja paskelbta Edita Stein dviejose veiklos sferose: 1) laisvės metais ir 2) kalinimo laikotarpiu. Laisvės metais jos abi buvo aktyvios moterų švietėjos: Adelė – Lietuvoje; Edita – Vokietijoje, kuri, žinoma, turėjo geresnes sąlygas ir daugiau nuveikė intelektualinėje, akademinėje srityje. Kalinimo laikotarpis Editai buvo labai trumpas. Ji, nors jau katalikė ir karmelitė vienuolė, buvo suimta dėl savo žydiškos kilmės ir po kelių dienų likviduota. Tuo tarpu Adelė Dirsytė buvo suimta ir nuteista dešimčiai metų sunkiems darbams Sibiro konclageriuose. Ir ilgą laiką konclageriuose ji buvo stebėta, o už savo atkakliai daromą teigiamą įtaką buvo nuolat baudžiama, tardoma, kankinama, alinama – galų gale, neprivertus jos nutraukti savo įtakos, bebaigiant 10 metų bausmę, sovietų smurtininkai specialiai palaužė josios sveikatą ir likvidavo. Tad Adelės kryžiaus kelias buvo daug ilgesnis ir skaudesnis negu Editos Stein.

Galutinė auka – iki mirties

Adelė Dirsytė galėjo smurtininkams nusileisti, liautis veikusi kitus, suvaidinti persiorientavusią pagal sovietų norus, kad tik išliktų gyva. Ji to nedarė. Neišdavė savo idealų. Ji buvo apsisprendusi kovoti prieš blogį žmonėse, kentėti ir tuo liudyti Dievo gerumą. Iki galo, iki tol, kol galėjo, iki tol, kol buvo gyva. Iki mirties. Taip, kaip savo sukurtos maldaknygės paskutinės maldos pabaigoje ji prašė Kalėdų Kūdikio pasigailėti „mūsų tautos“: „*Jeigu reikia aukų, imki jas iš manęs, tik duoki man kankinių drąsos ir stiprybės. Amen.*”

Nuteista, nes nurodė komunizmo blogį

Adelė Dirsytė buvo kaltinama ir nuteista už tai, kad parašė straipsnį „Motina, komunizmas ir kova prieš jį“ (*Moteris*, 1938, nr. 1), kuriame nurodė komunizmą darant didelę žalą žmonėms. Teismo protokoluose jos straipsnis vadinamas „antisovietiniu ir šmeižikišku“, nors jame parašyta tiesa. O ta tiesa parodė, kokios melagingos yra komunistų pretenzijos į kuriamą rojų žemėje. Tad teismas jai skyrė didelę 10 metų bausmę sunkių darbų stovykloje Sibire ir dar ištrėmimą penkeriems metams, neleidžiant grįžti į Lietuvą. Ta bausmė buvo siekiama ją „perauklėti“ – paversti paklusnia sovietinės sistemos verge, o jei ne, tai likviduoti kaip „kenksmingą“ asmenį.

Tad Dirsytė nebuvo eilinė kalinė. Su ja kalėjusios lietuvių liudija, kad ji išsiskyrė iš kitų savo šviesia laikysena. Ji buvo stebima daugiau negu kitos: tikrinama, tardoma, norint įsitikinti, ar ji pasiduoda sovietinei sistemai. Kadangi tardytojai įsitikino jos nepalaužiama laikysena, į Dirsytę buvo vis nepalankiau žiūrima, ypač artėjant jos bausmės pabaigai.

Kai kitos kalinės, atlikusios bausmę, buvo išleistos, Adelė nepaliovė priešintis. Todėl buvo žlugdoma tol, kol jos fizinės ir psichinės jėgos visiškai išseko. Atskirta nuo kitų, išvežta, buvo likviduota. Ji nebuvo išleista iš konclagerio, nes buvo nepalaužiamai ištikima Gėriui. Buvo įsitikinusi, jog tą kelią jai parinko jos Kūrėjas. Tad tuo keliu ir ėjo – nenukrypdoma, tikėdama, kad kelio pabaigoje jos laukia „Viešpats meilingas“.

Dangaus pagalba jos auka įvertinta

Dievo Apvaizda pasirūpino, kad Adelės sukurtos ir jos ranka užrašytos maldos pralaužtų geležinę uždangą ir pasiektų JAV. Maldaknygė buvo išversta į 14 kalbų, išspausdinta milijoniniu tiražu ir paskleista penkiuose pasaulio kontinentuose. Apie tų maldų dvasinę jėgą liudijo septyni kardinolai savo įvaduose. Tai buvo 1968–1980 metai... Dabar to nebeįmanoma padaryti. Nors 2005 metais buvo išspausdintas naujas leidimas anglų kalba JAV, nors buvo stengtasi į ją atkreipti ypatingą dėmesį, maldaknygė nebesulaukė tokio susidomėjimo, koks buvo dar nesubyrėjęs sovietų imperijai. Atrodo, krašto žmonės buvo susirūpinę kitais reikalais.

O kaipgi tauta, dėl kurios Adelė sielojosi ir aukojosi Sibire? Ar tautiečiai suvokė jos vaidmenį, ar daug kas jos auką įvertino? Kai tautoje pastebima tiek daug nedvasingumo ženklų, Adelės Dirsytės pavyzdys atrodo labai reikšmingas ir labai reikalinga jos auka, nupelnyta Dangaus pagalba. Bent dabar, minint šios Sibiro kankinės gimtadienio šimtąją sukaktį, ar negalėtų mūsų tauta jos užtarimo galia pradėti prisikelti? □

Adelė Dirsytė kalba Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencijoje Kaune.

Kun. K. Trimako ekspromptai, interpretuojantys Adelės Dirsytės veiklą tarp kalinių.

Sibire sunkių darbų lageriuose kaliniai popieriaus negaudavo. Adelė slapta užrašydavo maldas ant beržo žievės, ant cemento maišo skiautelių ir dalindavo kitiems.

RAIDĖS IR AŠAROS

Ant balto beržo žievės –
prigludo raidė prie raidės.
Iš širdies gelmių, iš gilių
Išsiveržia malda – žodžiu.

Ant cemento maišų, ant šiurkščių
krinta ašaros pievų rūku...
Nesuskaitomas jų raseles
Pilkos dulkės cemento sugers.

O, likimo ledą
tirpdanti rauda!..
Dangų su žeme
jungianti malda...

* * *

*Atpažinusi atvirą sielą
Adelė rasdavo progą slapta,
net darbo metu, pirštu sniege
jai ką nors užrašyti.*

RAIDĖS SNIEGE

Raidės pirštu
parašytos sniege
jo baltajam lape
man byloja –

Kad virš tundros speigų
Siela spindi skaisti –
Ir kad ledas ištirps –
Nepamiršiu.

„Dainavos“ pilietiškumo mokykla

PERPETUA DUMŠIENĖ

Dzūkų kultūros žurnalas „Dainava“ mane sužavėjo savo ryškia pilietine pozicija, meile savo kraštui ir Tėvynei. Perskaičiau visų metų visus numerius, ir tarsi švairiu vandeniu išsiploviau savo sielos žaizdas. Taip mane paveikė iš kiekvieno straipsnio ir straipsnelio tiesiog tvinstanti meilė ir pagarba žmogui, grožėjimasis jo darbų prasmingumu.

„Dainavos“ vizitinė kortelė

Kultūros žurnalas „Dainava“ leidžiamas nuo 2000-ųjų metų. Leidžia Dzūkų kultūros draugė ir Alytaus apskrities literatų klubas „Tėkmė“. Žurnalas solidus – 80 puslapių apimties, iliustruotas, kiekviename numeryje yra ir spalvotų iliustracijų įklijų. Tie brangūs spalvoti puslapiai paprastai skiriami dailės kūrinių reprodukcijoms. Žurnalo viršeliai spalvoti, dažniausiai juose puikios Dzūkijos krašto gamtovaizdžių ar kultūros paminklų fotografijos.

Pirmasis žurnalo redaktorius buvo žymus Lietuvos gamtininkas ir visuomenininkas Vytautas Nedzinskas. Likimas jam lėmė tragiškai žūti. Nuo 2003 metų žurnalo redaktorė Audronė Jakunskienė, kurios profesija – istorikė, o pagal pareigas ji Alytaus kraštotyros muziejaus direktorė.

Žurnalo redakcija subūrusi puikų, aktyvų, darbingą autorių, dailininkų, fotomenininkų aktyvą. Pagrindinės žurnalo rubrikos – istorija, kraštotyra, etnografija, kalbotyra, literatūra, dailė, fotografija, muzika, gamta. Kiekviename numeryje skelbiami ir „Tėkmės“ literatų naujausi kūriniai, anotuojamos ir recenzuojamos naujausios knygos.

Vedamieji

Turiu pasakyti, kad mane sužavėjo redakcijos sugebėjimas išlaikyti kiekvienos rubrikos savitą stilistiką. Bet kurios redakcijos vedamieji – tai *credo*: arba jauti, kad tave uždega ir įkvepia, arba tau nuobodu nuo apsimestinio gudravimo ir tik skaitytojams siūlomų vertybių (redakcijai tuo nedegant) formavimo. „Dainavos“ vedamieji – tai tarsi dzūkų litanijos, poezija, filosofija ir publicistika kartu. Labai gerai, kad juos rašo ne vienas žmogus, o vis kiti redakcinės kolegijos, Dzūkijos kultūros draugės žmonės.

Tad pacituosiu po kelis vedamųjų sakinius: *mūsų protėvių tikėjimas nemirė – jis šviečia vaivorykšte virš Nemuno ir Merkio santakos, virš jų saugotų girių likučių, teka mūsų gyslomis. Visa tai atsispindi ir mūsų kryžiuose. Ne veltui Lietuvos kryždirbystė paskelbta pasaulio kultūros paveldu. Daugelis atvykusių užsieniečių stebisi mūsų gamtos pajautimu, prisirišimu prie žemės. Kai visa tai prarasime, būsime praradę savo vaikų ateitį.* (Algimantas ir Mindaugas Černiauskai, iš 2002/1 vedamojo).

... *Liūdnoka, aišku, kad pliktėlėję, barzdoti „megapolio“ intelektualai mus, kaip ir suvalkiečius ar aukštaičius „paribiais“ pravardžiuoja. O jei paranku, dar apsimeta ir nuoširdžiai nustebusiais, kad kažkur „užkampyje“ (net už šimto kilometrų nuo sostinės!) vis dar gyvena ne tik bedarbiai, narkomanai ir AIDS nešiotojai bei kiti tamsūs „antrarūšiai“ piliečiai, nieko nenučiuokiantys apie savo krašto praeitį....* (Giedrė Bulgakovienė, iš 2002/2 vedamojo).

... *Dzūkijoje buriasi kultūros, mokslo žmonės, buriasi kaimų, miestelių bendruomenės, atsiranda vis daugiau įvairiausių draugijų, vienijančių bendrų interesų žmones, o tai byloja mus esant tikriausius savo krašto puoselėtojus. Kiek daug Dainavoj pabėgėlių iš miestų, kurie čia iš naujo atranda bendruomeninio gyvenimo pėdsakus, iš naujo išgirsta tylą ar tiesiog gerįsi paprasto dzūko nenupirktu širdies gerumu...* (Audronė Jakunskienė, iš 2003/2 vedamojo).

Istorija

Žurnale daug puikių straipsnių apie vietovių, miestų ir kaimų istorinę praeitį, daug rašoma ir apie žymius Birštono ir Druskininkų kurortus. Atskira tema išskiriama pokario pasipriešinimo istorija. Nepamirštas principas, kad istorija žmonėms įdomi tik tada, kai ji personifikuota, tad labai įdomių straipsnių rasime apie visuomenei reikšmingus kunigų, gydytojų, amatininkų menininkų darbus. Rasime ir atskirų kultūros ir švietimo institucijų studijinius straipsnius – apie mokyklas, bibliotekas, muziejus, spaudos leidinius.

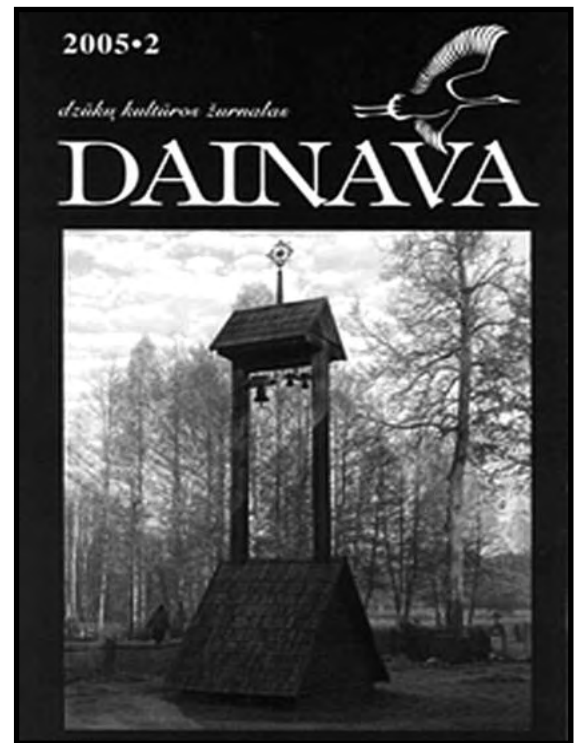
Kaip labai įdomias, galėtume išskirti publikacijas, apie garsius dzūkus, išvykusius į Jungtines Amerikos Valstijas. Bene reikšmingiausias visais atžvilgiais Antaninos Urmanavičienės straipsnis apie Kurnėnų mokyklą ir jos įkūrėją Lauryną Radziukyną, jo neeilinius labdaros darbus. Tai tiesiog puiki istorija, parašyta gyva dzūkiška šnektą. Labai siūlyčiau „Draugui“ šį straipsnį persispausdinti ir padaryti dovaną savo šimtmečio proga ištikimiesiems skaitytojams.

Šia istorija labai susidomėjau, nes Alytaus rajone esančią Kurnėnų mokyklą teko aplankyti ir savo akimis viską pamatyti. Šios istorijos esmė tokia. Lietuvis dzūkas Laurynas Radziukynas pastatė savo gimtuosiuose Kurnėnuose mokyklą sumanė 1934 metais, gyvendamas Čikagoje. Tuo metu L. Radziukynas buvo išsilavinęs ir pasiturintis žmogus. Jo nusamdyti žmonės Amerikoje parengė ne tik mokyklos projektą, bet ir sukomplektavo visa, kas statybai reikalinga, atvežė iš Čikagos į Niujorką, tada laivais perplukdė per Atlantą į Klaipėdą. Iš Klaipėdos geležinkelio vagonai dundėdami vežė Kurnėnams amerikonišką mokyklą. O iš Alytaus geriausių gaspadorių arkliais visas tas brangus turtas buvo atvežtas į Kurnėnus. Tai buvo trijų dydžių labai gražūs suolai, durys, langai, stiklas, parketas, puikios naujoviškos mokyklinės lentos, santechnika, radiatoriai, spygnos, netgi gražios langų užuolaidos. Tik plytų ir čerpių iš Amerikos nevežė. Oi, dar daug ką rasime tame straipsnyje, ir apie Radziukyno šeimą, ir apie mokyklos statymo komitetą, ir apie tai, kad ši mokykla iki šiol Kurnėnuose veikia. O ant kiekvienos specialia technologija sukurtos čerpės parašyta mokyklos statytojo vardas ir pavardė, ir daugelis tų čerpių iki šiol išlikusios...

Kai kiekvienas akmenėlis turėjo savo vardą

Kraštotyra, etnografija, kalbotyra, gamta, tai temos, kurios žmones vis labiau domina. Tai noras nuo gana abstrakčių sintetinio gyvenimo bendrybių vėl pasinerti į žmonių kūrybos versmę, į tą laiką, kai kiekvienas akmenėlis savo vardą turėjo. „Dainavoje“ rasime tokius retus straipsnius kaip „Šiliniai dzūkai“, „Troptų plukdymas“ (troptai – sieliai), „Nakcionės“, „Kaip puniškiai Nemune žuvis gaudė“, „Paslaptieji Dzūkijos akmenys“. Labai gražiai apie šį procesą rašo redaktorė Audronė Jakunskienė: *Vartydama žurnalui atsiųstus straipsnius, daugumos kurių autoriai vietiniai istorikai, etnologai, fotografai, dailininkai, gamtininkai, kraštotyrininkai, matau kaip po kruopelytę užsipildo krašto kultūros istorijos grindinys. Po grūdėlį rankiojama ir užrašyta atmintis nugula širdyse, slapčiausiuose sielos kampučiuose ir taip įtvirtina mūsų tapatybę. Tai padeda atpažinti ir įkūnyti gimtojo krašto išskirtinumą.*

O man labai įstrigo tokie reti gražūs pasakymai, kurie dailiausiai paliudija žmonių kūrybinę dvasią. Tarkim, rašoma apie žiobrių gaudymą, o jie – pagal skirtingą sugavimo laiką – turi nuostabių poetinius vardo priedus. Straipsnio autorius Petras Džervus rašo, kad pirmutiniai Nemune pasirodę žiobriai buvo vadinami *lediniais*. Po ledinių žiobrių plaukdavo vadinami *žibuokliniais*, *ieviniais* (šiems augalams žydint), *sodų žydėjimo*, *rugių ra-*

sojimo. Vieni nuo kitų jie skyrėsi dydžiu ir spalva. Paskutiniai eidavo *šepšinginiai* (šepšingės – erškėtrožių uogos), jie būdavo maži, juodi ir bailūs.

Turiu prisipažinti, kad paskaičiusi tokius tekstus ilgai jaučiausi laiminga. Tarsi patekusi į tuos laikus, kai tautosaka dar nebuvo mokslas, kai poezija dar nebuvo kažkieno amatas.

„Dainuoju Dainavai“

Manau, kad „Tėkmės“ literatai laimingi, jog kiekviename žurnalo numeryje skelbiama jų kūryba, anotuojamos ir recenzuojamos knygos. Taip jie patenka į kultūros istoriją. Jie yra išleidę daugelį poezijos ir prozos knygų, o palaiptu imasi vis sudėtingesnių darbų, tikrai reikalaujančių didelio bendro sutartinio darbo, – tai klubo dainynas „Dainuoju Dainavai“. Rinktinėje – Klubo narių tekstais parašytos dainos, kurioms melodijas užrašė „Armonikos“ ansamblio vadovas Stasys Liupkevičius, muzikos mokytojas Jonas Šukys, „Dziedukų“ kapelos vadovas Romas Mazėtis ir kiti. Šioje rinktinėje yra dainų, kurioms žodžius parašė ir klubo bičiuliai literatai (ne klubo nariai), gyvenantys Dainavos krašte, Punske, Suvalkuose, netgi Australijoje.

Fotografija

„Dainava“ iliustruojama labai kruopščiai, apgalvotai. Skelbiama daug įvairių nuotraukų, rašomi straipsniai iš fotografijos istorijos. Ypač įdomus Algimanto ir Mindaugo Černiauskų straipsnis „Lukas ir Gražina fotografavo istoriją“ (2006/2), jame pasakojama, apie garsaus dzūkų fotografo Luko Pigagos darbus ir apie jo dukrą Gražiną Pigagaitę, kuri buvo pokario partizanų fotografė; skelbiamos puikios pokario partizanų nuotraukos.

Dažniausiai publikuojami keleto fotografų darbai. Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotraukos tapybiškos, romantiškos. Zenonas Bulgakovas nevengia švelnaus humoro. Julius Vaicekuskas mėgsta palikti neįmintas paslaptis. Petras Kaupinis konstruoja naujas erdves.

„Per mūsų gyvenimus Nemunas teka“

Mes trokštame mylėti savo Tėvynę ir nedrįstame, nes kažkodėl tikroju intelektualu šiuo metu laikomas cinikas, o meilės jausmas priskiriamas provincialumo kategorijai. Tai buvo taip smagu skaityti „Dainavos“ straipsnius, kur mylima viskas, kas aprašoma. Ir visus jausmus suėmė, apvainikavo, pakylėjo iškilmingi posmai „Per mūsų gy-

Apie užsienio lietuvių spaudą

AUDRONĖ V. ŠKIUDAITĖ

Šių metų kovo 19 d. Kaune, Išeivijos institute, veikiančiame prie Vytauto Didžiojo universiteto (VDU), surengta dviejų dienų konferencija „Lietuvių išėivijos spauda: istorija ir dabartis“. Perskaityta apie trisdešimt pranešimų šešiose sekcijose („Draugo“ dienraščio praeitis ir ateities perspektyvos“; „Kanados lietuvių spauda“; „Kultūros atspindžiai lietuvių išėivijos spaudoje“ ir t.t.). Pranešėjai – Kauno, Vilniaus, Vilniaus pedagoginio, Klaipėdos, Šiaulių universitetų, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto moksliniai darbuotojai, užsienyje ir Lietuvoje einančių lietuviškų leidinių atstovai, bibliotekų darbuotojai ir net pedagogai. Konferencija buvo skirta pažymėti „Draugo“ 100-ąsias metines ir prieš 60 metų Kanadoje įsteigtus „Tėviškės žiburius“.

Konferenciją sveikino VDU rektorius prof. Zigmąs Lydeka, naujasis Tautinių mažumų ir išėivijos departamento prie LR Vyriausybės generalinis direktorius, keletą metų Čikagoje dirbęs generaliniu konsulu Arvydas Daunoravičius. „Šimtmetis jaunuolis 'Draugas' per ištisą amžių trunkančią istoriją tampa savotišku veidrodžiu, atspindinčiu skirtingų užsienio lietuvių kartų gyvenimą, – sakė jis. – Jo kelias nuo 'grinorių' iki po Kovo 11-osios atvykusių tautiečių. Šio dienraščio puslapiuose, jo intelektualiuosiuose ir ideologiniuose disputuose buvo ieškota sprendimų pačiais aktualiaisiais mūsų tautos ir valstybės egzistencijos klausimais“.

Pirmoji konferencijos dalis ir buvo skirta šimtamečiam „Draugui“. Perskaityti keturi pranešimai: Evaldas Bielskus (VU) apžvelgė laikraščio pradinio etapo (1909–1916) laikotarpį, kuomet leidinys ėjo kartą per savaitę; prof. Juozas Skirius (VPU) atskleidė ilgiausiai redaktoriavusio (1927–1968) Leonardo Šimučio veiklą; Arūnas Antanaitis (VDU) nagrinėjo 1988–1990 m. laikotarpio dienraščio vedamųjų tematiką. Mykolas Drunga (VDU), 1982–1986 m. buvęs vienas iš „Draugo“ redaktorių, pasidalijo prisiminimais ir pateikė samprotavimų apie „Draugo“ reikšmę išėivijos visuomeniniam ir kultūriniam gyvenimui.

„Draugo“ stiprybė – sugebėjimas jungti lietuvius

Anot prof. dr. J. Skiriaus, laikraštis, kaip ir 41 metus jį redagavęs Leonardas Šimutis, yra ištisa lietuvių išėivijos Amerikoje epocha.

L. Šimutis į „Draugą“ atėjo jau kaip pasižymėjęs žurnalistas, turintis redagavimo patirtį: 1915–1916 m. dirbo žurnale „Vytis“ ir savaitraštyje „Katalikas“, o 1918–1926 m. redagavo savaitraštį „Garsas“. Buvo žinoma jo principinė nuostata – siekti visų lietuvių vienybės ir vengti nereikalingos priešpriešos. Šimučiui dirbant, „Draugas“ tampa pakankamai nuosaikus Lietuvos ir jos valdžios atžvilgiu po 1926 m. perversmo. Laikraščio nuosaikumą nulėmė ir asmeninė Šimučio patirtis 1926 m. Lietuvos Seime, Lietuvos politinės situacijos stebėjimas ir vertinimas.

Autentiškas buvo ilgamečio žurnalisto, buvusio „Laisvės radijo“ ir „Draugo“ bendradarbio Mykolo Drungos liudijimas. Pasak jo, praėjusio šimtmečio devintajame dešimtmetyje, kai Čikagoje nustojo eiti „Naujienos“, o Lietuva dar buvo sovietinė, „Draugas“ buvo vienintelis pasaulyje laisvas lietuviškas dienraštis. Ta prasme, kad redaktoriams ir bendradarbiams nebuvo liepiama ką spausdinti ar nespausdinti. Toks „Draugas“ išliko per visą savo gyvavimo šimtmetį

Mykolas Drunga atskleidė praėjusio šimtmečio vidurio lietuviškųjų laikraščių ideologinį pasiskirstymą. Būta keturių gana skirtingų pakraipų: katalikiški, dažniausiai vienuolių leidžiami (marijonų dienraštis „Draugas“ Čikagoje ir pra-

Sekcijos „Draugo“ dienraščio praeitis ir ateities perspektyvos“ moderatorė dr. Dalia Kuizinienė ir pranešėjai prof. Juozas Skirius, Arūnas Antanaitis, Mykolas Drunga.

nciškonų savaitraštis „Darbininkas“ New Yorke,); tautiški, kartais vadinami vidurio srovės (Clevelande ėjusi „Dirva“, leidžiama dukart per savaitę, ir savaitraščiai – Chicagos „Sandara“ bei New Yorke „Vienybė“); socialdemokratiniai (dienraštis „Naujienos“ Čikagoje ir savaitraštis „Keleivis“ Bostone).

Šių grupių žmonės vieni su kitais bendraudavo, jautėsi priklausą vienai bendruomenei, nors jų leidiniai idėjiškai šiek tiek ir skyrėsi. Jie sutarė, kad Lietuvą reikia laisvinti nuo komunistų. Beje, – sakė M. Drunga – išėivijoje visada buvo ir komunistų. Po Pirmojo pasaulinio karo lietuviai komunistai sudarė didžiausią tautinę grupę visame Amerikos komunistų judėjime; jie turėjo ir savo laikraščius: New Yorke „Laisvę“ ir Chicagos „Vilnį“. Šie vadino „pažangiaisiais“. Ypač Antrojo pasaulinio karo metais ir po to jie neturėjo jokių bendrų reikalų su katalikais, santariečiais ir ypač socialdemokratais (tada vadinosi socialistais), kurie ginčijosi su komunistais. Komunistinė spauda išsilaikė iki aštuntojo XX amžiaus dešimtmečio. Ją rėmė sovietinis Vilnius – straipsniais, o gal ir pinigais. O „Draugas“ šandien tebeskaitomas ir palaikomas. Jo nekamavo tokie vidiniai nesutarimai, kaip vidurio srovės ar kairiosios spaudos, kuri blaškėsi tarp socialdemokratų ir komunistų. „Draugas“ visada turėjo stiprų finansinį pagrindą, stiprius redaktorių ir bendradarbius. Anot M. Drungos, „Draugo“ stiprybė buvo ir yra sugebėjimas burti katalikiškos mąstysenos lietuvius, sutarti su visais ir pateikti daugelį nuomonių bei informacijos.

Tarp Lietuvos ir išėivijos

Kanados lietuvių spaudai buvo skirta antroji konferencijos sekcija ir perskaityti trys pranešimai. Tarp jų – „Tėviškės žiburių“ savaitraščio redaktorės Ramunės Sakalaitės-Jonaitienės, kuri negalėjo atvykti, pranešimas „Kanados lietuvių spauda“, taip pat kanadietės Mildos Danytės apie imigrantų kartų kaitos procesą „Nepriklausomos Lietuvos“ pirmaisiais leidimo metais (1940–1951).

Po to, kai buvo pagerbti laikraščiai sukaktuvininkai, dar keturiose sekcijose buvo aptarta ir daugiau išėivijoje ėjusių ir tebeinančių periodinių leidinių: Vokietijos pabėgėlių stovyklose leisti „Žiburiai“, „Žvilgsniai“, JAV anglų kalba apie Lietuvą ir lietuvius leidžiamas žurnalas „Lituanus“, skautų žurnalas „Mūsų Vytis“, tautinės minties savaitraštis „Dirva“, „Akiračių“ kelias į Lietuvą ir kt. Apie išėivijos spaudą ir KGB planus net du pranešimus skaitė Kristina Burinskaitė (VU) ir Darius Juodis (Tremties ir rezistencijos muziejus).

Konferencija baigėsi diskusija, kurios metu pasiginčyta dėl „išėivijos“ sąvokos. Vieniems šis žodis atrodo gražus ir prasmingas, kitus, būtent po Antrojo pasaulinio karo į Vakarų tremtį nuo okupacinio režimo pasitraukusiuosius, jis žeidžia. „Mes neišėjome savo noru, nesame išėiviai, – sako jie. – Esame užsienyje gyvenantys lietuvių“. □

Red.: Konferencijos medžiaga bus atspausdinta Išeivijos instituto leidžiamame periodiniame leidinyje „Oikos“. O nepatrumpintas šios autorės straipsnis „Pasaulio lietuvių“.

„Dainavos“ pilietiškumo mokykla

Atkelta iš 7 psl.

venimus Nemunas teka“.

Nieko geriau ir nesugalvoju, kaip pasiūlyti perskaityti du posmus iš Stasės Nedzinskienės redakcinio straipsnio:

*Per mūsų gyvenimus Nemunas teka
ir laiką skalauja skaidria vilnimi,
senovės legendas ir dzūkišką šneką
į Baltiją nešasi su savimi....*

*Ištryškęs šaltinis ir mažas upelis
Mirgėdami plūsta į upės versmes,
Per žemę vingiuoja sraunus Gamtos kelias,
Kuriuo eidami esam stiprūs ir mes.*

Prisiminimuose iškyla „Į laisvę“ fondo lietuviškai kultūrai ugdyti (dar vienas sambūris, atke-

liavęs į išlaisvintą Lietuvą iš JAV) studijų savaitė Druskininkuose 1998 metais. Jos pagrindinė tema – „Rezistencija ir kultūra – dvi istorinės atminties gaivinimo gairės“. Studijų savaitės metu lankėmės Dzūkijos partizanų vadų Ramanausko-Vanago ir Vitkaus-Kazimieraičio vadovietėje Kasčiūnų kaime, Merkinės Kryžių kalnelyje. Mūsų kultūrinės kelionės globojo daugelis kultūros įstaigų, ypač Merkinės lankytojų centro vadovai. Jau tuomet teko patirti, kokie glaudūs Dainavos šalies šviesuolių tarpusavio ryšiai, kaip mielai jie pasidalija savo žiniomis su atvykusiais į jų kraštą. Tekdavo išgirsti ir apie Dzūkų kultūros draugės kasmetinius įdomius susitikimus. Žurnalas „Dainava“ dėsnigai iškilo iš šio rezistencinio kultūrinio sąjūdžio, todėl jis ir yra toks gyvybingas, žinomas ne tik Lietuvoje, bet ir Amerikoje, Anglijoje, Australijoje, Airijoje. □